נרות שלמה ונרות זכריה

מים ראשונים: בשנים לא מעטות יש שתי שבתות חנוכה. אירוע זה קורה בכל שנה שלימה, היינו שנה בה חשוון וכסלו הם חודשים מלאים של ל׳ יום, ושבה ראש השנה חל בשבת. אירוע זה אינו נדיר, אך הוא קורה בצורה ׳לא סדירה׳. כך, למשל, בעשור של שנות תש״נ הוא אירע פעם אחת בשנת תש״ן, אבל בשנות תש״ס הוא אירע בשנים תש״ס, בה כתבנו דף זה לראשונה, תשס״ג, תשס״ד, ובשנת תשס״ז. וכך גם בשנים תש״ע, תשפ״ח, תשצ״א, שנזכה). במקרים אלה קוראים בהפטרה של שבת חנוכה הראשונה את ״נרות זכריה״ מבית שני (זכריה ב יד); ובשנייה, את ״נרות שלמה״ מבית ראשון (מלכים א ז מ), בסדר היסטורי הפוך ובהעדפה ברורה לנרות זכריה, היינו לבית שני. סוף דבר, את הפטרת נרות זכריה אנחנו קוראים כל שנה, שהרי אי אפשר שלא תהא חנוכה בשבת, ורק בשנים בהן יש שתי שבתות חנוכה, אנו מוסיפים את נרות שלמה מבית ראשון.

וְאֶת הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאול לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב: (מלכים א ז מט).[1]

רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל רֹאשָׁהּ: (זכריה ד ב).[2]

מסכת מגילה דף לא עמוד א – נרות זכריה עדיפים

... בחנוכה - בנשיאים. ומפטירין בנרות דזכריה.[3] ואי מיקלעי שתי שבתות, קמייתא - בנרות דזכריה, בתרייתא - בנרות שלמה.[4]

ספר כלבו סימן כ – בבית שני אירע נס חנוכה[5]

ואם יהיו שני שבתות בחנוכה עושין כסדר הזה. ומפטיר בנרות זכריה מן ״רני ושמחי״ עד ״תשואות חן חן לה״. ובשבת שניה מפטיר נרות שלמה מן ״ויעש חירום״ עד ״להיכל זהב״. ואע״פ דנרות שלמה קדימי והיה בדין לקרותן בשבת ראשונה, כיון דנבואת זכריה הייתה על חורבן בית שני שבו היה נס חנוכה קורין בה בשבת ראשונה.[6]

---

[1] נראה שפסוק זה הוא הסיבה לבחירת פרק זה מספר מלכים א להפטרת שבת שניה של חנוכה, בדומה לפסוק הסמוך מזכריה שקוראים בשבת חנוכה הראשונה (או היחידה). שאם הייתה הכוונה לעצם חנוכת המקדש, הרי סביר יותר להתחיל בסוף פרק ז או תחילת פרק ח שם. המנורה ונרותיה הם העיקר. זו אולי תמיכה נוספת לחנוכה כחג המנורה ונס השמן ולא הניצחון הצבאי, חידוש הריבונות ואף חנוכת המקדש. ראו הדף מאי חנוכה. והגם שלא נמשכה מלכות חשמונאי והסתיימה בכי רע (סוטה מט ע״ב), נקבע החג לדורות והנרות שהדליקו ממשיכים להעלות אור גם לאחר תקופתם, גם לאחר החורבן. ראו דברינו אבל הנרות לעולם בפרשת בהעלותך.

[2] סקירות חשובות ומאמרים נכבדים נכתבו על נבואות זכריה בכלל, פרק ד בפרט. מלבד פירוש דעת מקרא, ראו מאמר של ישראל תא-שמע ז״ל מנורת זכריה וסמליה בעיתון מחניים. ואנו נביא: ״עמיר כמלוא פי טלה, עשבים כמלוא פי גדי״ (מסכת שבת פרק ז משנה ד).

[3] הוא הפסוק שהבאנו לעיל: ״ראיתי והנה מנורת זהב כולה וגולה על ראשה ושבעה נרותיה עליה ... ושנים זיתים עליה אחד מימין הגולה ואחד משמאלה״.

[4] הוא הפסוק שהבאנו לעיל: ״ויעש שלמה את כל הכלים ... ואת המנורות, חמש מימין וחמש משמאל לפני הדביר זהב סגור״. ובמקבילה בדברי הימים ב ד ז: ״וַיַּעַשׂ אֶת מְנֹרוֹת הַזָּהָב עֶשֶׂר כְּמִשְׁפָּטָם וַיִּתֵּן בַּהֵיכָל חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאול״. ושם גם כיורים עשרה ושולחנות עשרה. על עשר המנורות שעשה שלמה ראו למשל ילקוט שמעוני מלכים א רמז קפה: ״עשר כנגד עשרת הדברות, וכל מנורה היו בה שבעה נרות הרי שבעים כנגד שבעים אומות״. ובמנחות צט ע״א: ״עשר מנורות עשה שלמה, ולא היו מדליקין אלא בשל משה״. המנורה האחת של משה והאחת של זכריה עדיפות על עשר המנורות של שלמה והרי לנו גם משה לצד שלמה וזכריה: משכן, בית ראשון ובית שני. ראו דברינו מעשה המנורה בפרשת תרומה.

[5] ספר כלבו כולל הלכות, מנהגים ותקנות בנושאים שונים. הספר נכתב כנראה בידי ר׳ אהרן ב״ר יעקב הכהן מנרבונה שבפרובנס, אשר חי במאה ה- 13-14. בשנת 1306 גורש מצרפת עם כל יהודייה, והתיישב באי מיורקה. (המידע מתוך פרויקט השו״ת, בר אילן).

[6] יש עדיפות לנרות זכריה על נרות שלמה לא רק בסדר הקדימות כמו בשנים שפורטו במים ראשונים לעיל, אלא גם בכל השנים, שהן הרוב, בהן יש רק שבת חנוכה אחת שאז קוראים רק בנרות זכריה. זאת ועוד, שתי ההפטרות שייכות גם לפרשות אחרות. את נרות זכריה קוראים גם בפרשת בהעלותך ואת נרות שלמה בפרשת ויקהל (אשכנזים) ופקודי (ספרדים). הפטרת בהעלותך שכיחה יותר משום שאין בה, בד״כ, אירוע מיוחד, בעוד שפרשת ויקהל מחוברת פעמים רבות לפרשת פקודי ובשתיהן קוראים בד״כ הפטרה אחרת מארבע הפרשיות: החודש, שקלים וכו׳. ולפי שיטות מסוימות (פסיקתא רבתי פרשה לה) נרות זכריה הם גם אחת משבע הפרשיות של נחמה (במקום ״קומי אורי״ שאנחנו אומרים היום). על דברי הכלבו בזכות עדיפות זכריה משום שחג חנוכה היה בבית שני, אפשר להוסיף טעם נוסף שנבואת זכריה קשורה גם לימינו שכן סמל מדינת ישראל לקוח משם. ובבית יוסף אורח חיים סימן תרפד הביא בשם הר״ן טעם אחר להעדפת נרות זכריה ״משום דנבואות עתיד נינהו״. מקדש שלמה חרב, אך לנבואות זכריה ניתן עוד לייחל. גם המדרשים העדיפו את נבואת זכריה על פני ספר מלכים כפי שנראה להלן. להוציא את הדרשות על עשר המנורות הנ״ל, על הפטרת נרות שלמה אין כמעט מדרשים וזו עוד סיבה להתמקד בנרות זכריה.

פסיקתא רבתי פרשה לה - "רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך"

מה כתיב למעלה מן הענין? ״ואני אהיה לה נאם ה׳ חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה״ (זכריה ב ט) - מה ״ואני״? אלא כך אמר הקב״ה: אני וכל פמליא שלי נעשים לה חומה לירושלים לעתיד לבוא ואני מצוה לה מלאכים לשומרה, שנאמר: ״על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים״ (ישעיה סב ו). וכי מאחר שהאש מוקף לה, מי יכול להיכנס בתוכה? אלא לעתיד לבא צדיקים מהלכים באש כאדם שהוא מהלך בחמה ביום הצינה והיא עריבה עליו.[7]

ספר הכוזרי מאמר ב אות כד – כצפצוף הזרזיר

אמר החבר: הובשתני מלך כוזר, והעון הזה הוא אשר מנענו מהשלמת מה שיעדנו בו האלהים בבית שני, כמה שאמר: ״רני ושמחי בת ציון״, כי כבר היה העניין האלהי מזומן לחול כאשר בתחילה, אילו היו מסכימים כולם לשוב בנפש חפצה. אבל שבו מקצתם ונשארו רובם וגדוליהם בבבל רוצים בגלות ובעבודה שלא יפרדו ממשכנותיהם ועניניהם. ושמא על זה אמר שלמה: ״אני ישנה ולבי ער״ ... ״קול דודי דופק״ - קריאת האלהים לשוב. ״שראשי נמלא טל״, - על השכינה שיצאה מצללי המקדש. ומה שאמר: ״פשטתי את כתנתי״ - על עצלותם לשוב. ״דודי שלח ידו מן החור״ - על עזרא שהיה פוצר בהם ונחמיה והנביאים, עד שהודו קצתם לשוב הודאה בלתי גמורה ... ואין דבורנו: השתחוו להר קדשו, והשתחוו להדום רגליו, והמחזיר שכינתו לציון וזולת זה, אלא כצפצוף הזרזיר ...[8]

מסכת סנהדרין דף כד עמוד א – ושניים זיתים עליה

״וַיֹּאמֶר אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים עַל אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ״ (זכריה ד יד).[9] ״ושנים זיתים עליה״. יצהר - אמר רבי יצחק: אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית.[10] ושנים זיתים עליה - אלו תלמידי חכמים שבבבל שמרורין זה לזה בהלכה כזית.[11]

פסיקתא רבתי פרשה לה - "ונלוו גויים רבים אל ה' ביום ההוא"

אמר רבי חנינא בר פפא: אין הכתוב מדבר אלא כנגד אותה שעה שהקב״ה דן את כל אומות העולם לעתיד לבוא. באותה השעה מביא הקב״ה את כל הגרים שנתגיירו בעולם הזה ודן את כל האומות בפניהם, ואומר להם: מפני

---

[7] ״ושכנתי בתוכך״ מזכיר את ״ושכנתי בתוכם״ שבמשכן משה אבל המדרש הולך חמישה פסוקים אחורה ומחבר את הפסוק הפותח את הפטרתנו עם הפסוק: ״ואני אהיה לה נאם ה׳ חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה״ ומתאר מצב בו השכינה היא גם בתוך וגם מסביב. והאדם-הצדיק עומד באמצע. ואפשר ללכת עוד פסוק אחד אחורה ״פרזות תשב ירושלים״. עיר פתוחה שאי אפשר לָמוֹד אותה בחבל המידה (פסוקים ה-ט בזכריה פרק ב, סמל נגדי לחרישת העיר שמסימנה את גבולותיה). אבל חומת אש מסביב יש בה וכבוד ה׳ בתוכה. ההפטרה שנבחרה לשבת חנוכה מתקשרת יותר לצניעות ולארעיות של המשכן במדבר (ובשנות ההתנחלות הראשונות בארץ) ופחות למקדש שלמה. והצדיקים המתלכים באש מזכירים את כבשן האש של אברהם ושל חנניה, מישאל ועזריה.

[8] זו תשובת ״החבר״ לשאלתו של מלך כוזר מדוע היהודים לא עולים לארץ ישראל אם היא כ״כ מיוחדת וקדושה. רבי יהודה הלוי רואה את נבואת זכריה בבית שני בראי של ההחמצה הגדולה של עם ישראל שאילו האמין ועלה בהמוניו מבבל לארץ ישראל, הייתה מתגשמת. וכוונתו כמובן גם לדורו. והוא עצמו עלה לארץ. ראו גם הביקורת הסמויה על עזרא עצמו שלא עלה ב״עליה הראשונה״ ועל הפוליטיקה של זמנו, בשיר השירים רבה ה א: ״בההיא שעתא גזר ואמר דעבר פרת עבר דלא עבר לא יעבור. דניאל וסיעתו וחבורתו עלו באותה שעה אמרו מוטב שנאכל סעודת ארץ ישראל ונברך על א״י. עזרא וסיעתו וחבורתו לא עלו באותה שעה. ולמה לא עלה באותה שעה עזרא? שהיה צריך לברר תלמודו לפני ברוך בן נריה. ויעלה ברוך בן נריה! אלא אמרי ברוך בן נריה אדם גדול וישיש היה ואפילו בגלקטיקא לא היה יכול להיטען. אמר ריש לקיש: מהקב״ה היה שלא עלה עזרא באותה שעה, שאילו עלה עזרא באותה שעה היה לשטן לקטרג ולומר מוטב שישמש עזרא בכהונה גדולה מלשמש יהושע בן יהוצדק כהן גדול״. ראו הסיפור על ריש לקיש בגמרא יומא ט ע״ב: ״ריש לקיש הוי סחי בירדנא, אתא רבה בר בר חנה יהב ליה ידא. אמר ליה: אלהא! סנינא לכו, דכתיב (שיר השירים ח): אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז. אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא - נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו. עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו״. וכבר הקדשנו דף מיוחד לעליית בית שני בשיר השירים, שבת המועד פסח. כך או כך, אנו קוראים בנרות זכריה בתקווה שנבואתו תתגשם, במהרה בימינו, אע״פ שגם בימינו, עם ישראל לא תמיד נענה לקריאה לעלות ולא עלה בהמוניו (בפרט בשנות העשרים של המאה העשרים אחרי תחילת המנדט הבריטי, בחוסר מענה לקריאה: ״עם ישראל איכה״).

[9] פסוק בהמשך הפרק שאנו לא קוראים, אלא מסיימים שבעה פסוקים קודם.

[10] ראו בגמרא תענית ח ע״א מאמר רבא על תלמידי חכמים שיושבין בעיר אחת ואינם נוחין זה לזה בהלכה. מקור הסיפור של עגנון.

[11] הדואליות שבזית! ראו שם ומאמר חריף עוד יותר על תלמידי חכמים שבבבל בהשוואה לאלה שבארץ ישראל: ״אמהר רבי אושעיא: מאי דכתיב ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים, נועם - אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שמנעימין זה לזה בהלכה. חובלים - אלו תלמידי חכמים שבבבל, שמחבלים זה לזה בהלכה״. מנגד, דווקא מדרש ארץ ישראלי, שיר השירים רבה פרשה ד מנעים את גלות בבל: ״ושנים זיתים עליה וגו׳, תרין אמוראי, חד אמר: גולה, וחד אמר גואלה. מאן דאמר גולה שגלו בבבל וגלתה שכינה עמהם. ולמאן דאמר גואלה הוא פרוקה דכתיב (ישעיה מ״ז) גואלנו ה׳ צבאות שמו וגו׳, אמר הקב״ה: הואיל וכך, כולך יפה רעיתי ומום אין בך״. בית שני לא מילא את הציפיות שתלו בו. הפזורה היהודית בבבל לא עלתה ברובה ופרחה במקומה. הדבר היה לצנינים בעיני מקצת מחכמי ארץ ישראל (ראו שוב דברינו עליית בית שני בשיר השירים שבת המועד פסח), אבל היו גם שראו את החיוב שביצירת שני מרכזים של תורה ואת הציפייה לגאולה - לפורקן. ודווקא מדרש ארץ ישראלי, מפרגן לגלות בבל.

מה הנחתם אותי ועבדתם את עבודה זרה שאין בה ממש? ואומרים לפניו: ריבונו של עולם אם באנו לפתחך לא קבלתנו. אמר להם: יבואו הגרים שנתגיירו מכם ויעידו בכם. מיד מביא הקב״ה את כל הגרים שנתגיירו והם דנים אותן ואומרים לפניהם: מפני מה הנחתם אותו ועבדתם עבודה זרה שאין בהם ממש?[12]

"לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' "

רש״י: זה סימן לך להבטיח את זרובבל: כשם שהזיתים והשמן הזה נגמר מאליו לכל דבריו, כך לא בחיל ולא בכח שבכם תעשו את בנין ביתי.

אבן עזרא: כאשר ראיתי השמן נעשה מאיליו ודולק, ככה יבנה הבית לא בכח גדול שיש לזרובבל ולא ברוב חילו כי אם ברוח השם וסיועו.[13]

פסיקתא רבתי פרשה ח - "ראיתי והנה מנורת זהב כולה"

״בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות״ (צפניה א יב) - אמרו לו ישראל: ריבון העולמים! הרי כל הפרוקופי (גדולה) שלנו ״אחפש את ירושלים בנרות״? והיכן הוא הבטחת נביאים שהבטחתנו ״לא יהיה לך השמש לאור יום וגו׳ והיה ה׳ לך לאור יומם״ (ישעיה ס׳ יט) ואומר ״קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה׳ עליך זרח״ (שם שם א), ואתה אומר ״אחפש את ירושלים בנרות״?[14]

אמר להם הקב״ה: למה שאתם סבורים אינו כך, אלא כשם שהראיתיה לזכריה ״והנה מנורת זהב כולה״ - זו כנסת ישראל: ״כלך יפה רעייתי״ (שיר השירים ד ז) ... וכך הראה למשה: ״ועשית מנורת זהב טהור״ (שמות כ״ה ל״א) - זו כנסת ישראל. ״מקשה תיעשה המנורה יריכה וקנה גביעיה כפתוריה ופרחיה״ - יריכה זה הנשיא, וקנה זה אב בית דין, גביעיה אלו החכמים, כפתוריה אלו התלמידים, ופרחיה אילו התינוקות הלומדים בבית הספר. ״ממנה יהיו״ - ״כולך יפה רעיתי״ ... אמר הקב״ה: שלא תהא מעוטה בפניהם (בפניכם?), הרי בדברים הללו אני אחפש ירושלים - ״והיה בעת ההוא אחפש ירושלים בנרות״.[15]

שבת שלום ושמחה בזאת חנוכה

מחלקי המים

מים אחרונים 1: במחשבה חוזרת לקשר של נרות ומנורת זכריה עם נרות ומנורת משה, שהו שתיהן של שבעה קנים, נראה שיש כאן מחשבה עמוקה שכאילו 'עוקפת' את חג החנוכה בו תופסת מנורה עם שמונה או תשעה קנים את המקום

---

[12] המדרש מתאר מצב עתידי בו לגרים יש תפקיד חשוב בהוכחה שמי שבאמת רצה יכול היה לקבל עליו את האמונה היהודית. מה עניין גרים להפטרת שבת חנוכה? - סופה הטראגי של מלכות חשמונאי. שמונה ימים לאחר "ימי שמונה" של חנוכה חל י׳ בטבת שבו החל המצור על ירושלים. סוף זה קשור בהכנסת גויים רבים לעם ישראל שגיורם היה מפוקפק וסוף דבר שהורדוס האדומי הוא שיורש את בית חשמונאי. ראו יבמות טז ע"א וכן בבא קמא לח ע"ב: "כל הכתמים הבאים מרקם טהורים". ראו שטיינזלץ שם על העיר רקם שהייתה לידי פטרה בגבול אדום. אבל ייתכן כאן גם קשר נוסף של חנוכה עם הגויים שמבקשים להסתפח לעם ישראל, והוא הקשר בין סוכות לחנוכה. ראו הדרשה בתחילת מסכת עבודה זרה על הגויים שמבקשים להסתפח לעם ישראל והקב"ה מעמיד אותם במבחן של "מצווה קלה" היא סוכה. וזה נושא שיש עוד להגות בו ולמצוא את סוד העניין.

[13] ברוח דומה כתבו גם רד"ק והמצודות. התשובה לשאלת המלאך: "הלוא ידעת מה המה אלה?" היא שהזית והמנורה הבוערת מכוחו, מסמלים את מוטיב "לא בחיל ולא בכוח". אבל מה בדיוק הדימוי והההשוואה? מה פירוש דברי רש"י: "נגמר מאליו לכל דבריו"? או דברי אבן עזרא: "נעשה מאיליו ודולק"? האם הכוונה שהגאולה תהיה איטית ומדורגת, באיזה כח ותנועה פנימית מתמידים ושקטים ולא באירועים גדולים חיצוניים? האם גישה זו משלימה או מנוגדת לטענת ריה"ל שלא עלו כולם ומהר? האם ניתן גם לקשר את הזית נותן השמן של זכריה לזית שאחרי המבול שמסמל את החזרה האיטית והמדורגת של העולם למקום חי?

[14] בקיצור, בני ישראל טוענים כלפי הקב"ה (ונביאיו / שליחיו): מה פשר חיפוש ירושלים בנרות? אנחנו כאן ומצפים כבר זמן רב לקיום הבטחות הנביאים "והיה ה' לך לאור יומם", "קומי אורי כי בא אורך"! ראו הדף איה נבואות הטובה? ואגב, נראה שאחפש את ירושלים בנרות פירושו גם אעטר את ירושלים בנרות, ארבה אור בירושלים ואז שאלת עם ישראל ברורה יותר. אחפש מלשון תחפושת היינו לבוש כמו: "וַיִּתְחַפֵּשׂ שָׁאוּל וַיִּלְבַּשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים" (שמואל א כח יח). שאול מחפש אחרי דוד וסופו שהוא נאלץ להתחפש.

[15] הנרות של זכריה כאילו סותרים את נבואות ישעיהו על האור הגדול לעתיד לבוא. ישעיהו אומר: "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים" (ישעיהו ל כו). ראו דברינו בפרשת בראשית על האור הבראשיתי שנגנז לעתיד לבוא. אך האור הגדול עלפי זכריה הוא מנורת כנסת ישראל שנרותיה הם עם ישראל עצמו מהנשיא ואב בית דין ועד אחרון התינוקות הלומדים בבית הספר. זוהי המנורה שכולה זהב וגולה על ראשה. והרי לנו גישת נביאים אחרונים (זכריה, צפניה) מול נביאים ראשונים (ישעיה). ציפייה לגאולה עתידית זוהרת מול גאולת-מעט ארצית כאן ועכשיו. שוב מקושרת מנורת זכריה עם מנורת משה שהיו של שבעה קנים בניגוד לחנוכייה שלנו. אך ראו שם בהמשך המדרש שבסופו של דבר גם הוא מגיע לחשבון של שבעים נרות, כמו שהיה בעשר המנורות שבמקדש שלמה. ויש גם שיטה המחשבת ארבעים ותשעה נרות שהיא בעצם הפשט בפסוק שבהפטרתנו: "שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה". הכל כפולות של שבע, בחג שהוא בעצם סביב המספר שמונה. ועל "ימי שמונה", שעוד נזכה להשלים. ראו (בינתיים), דברינו מאי חנוכה.

המרכזי. יש לזכור שהמדרשים המציינים קשר זה, דורשים את הפסוקים בספר זכריה הרבה לפני תקופת החשמונאים, אבל הם עצמם חוברו אחרי תקופת החשמונאים שהסתיימה באכזבה גדולה. לא בכדי חוזרת מנורת שבעת הקנים של משה לככב בתחילת ימי בית שני (גם במקדש שלמה הדליקו רק בה כנזכר לעיל) ולא בכדי נבחרה מנורה זו לשבת חנוכה. ולא בכדי נבחרה גם לסמלה של מדינת ישראל והרי זו לה 'העלייה השלישית".

מים אחרונים 2: בהמשך לפסיקתא רבתי פרשה לה - "ונלוו גויים רבים אל ה' ביום ההוא" והערה 12 לעיל, ראו הדף קבלת גרים שם הצגנו את שתי העמדות הקוטביות ביהדות באשר לקבלת גרים. שיטת רבי חלבו בגמרא יבמות (קט ב) שקשים גרים לישראל כספחת, לעומת הגישה שחביבין ומבורכים הם הגרים שבאו, כרות המואבייה, לחסות בצל כנפי השכינה. עמדת פסיקתא רבתי המוצגת שם, תוקפת את הגויים שלא באו לעבוד את ה' בטענה: "יבואו הגרים שנתגיירו מכם ויעידו בכם". אך נראה שהיא מקפלת בתוכה הרבה מעבר לכך! הטענה למה לא התגיירתם מתחברת עם המגמה העולמית הכללית ששררה אז, של התעניינות ביהדות בעיקר בקרב האליטה הרומית – הלניסטית. וכבר נדרשנו בתמצית לנושא זה בדברינו **ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגויים**, כולל הפניות לדפים ומקורות נוספים שם. וכאמור, זה נושא נכבד שמן הסתם כבר חקרו בו רבים וטובים. מה אירע לדת ישראל וליהדות בסוף בית שני (תקופה בה הנצרות עולה ומתפתחת). מה שחשוב לענייניו כאן הוא ששוב החיבור של נרות חנוכה לנרות זכריה, נראה מתאים יותר..